

وی این همایش را نخستین گام و شروع حرکتی مهم و مبارک، اما پرچالش دانست و افزود: «این همایش تلاشی برای هموارسازی این مسیر، برای ایجاد بستری جهت نظریه‌پردازی و ارائه الگوی مطلوب برای علم دینی و کاربردی کردن آن به حساب می‌آید».

وی یادآوری کرد: «همایش در واقع درصدد بررسی نظریه‌های علم دینی و ارائه غلبه نظری برای نظام تعلیم و تربیت اسلامی، و همچنین بررسی نظریه‌های تربیتی اسلامی و نگاهی به جایگاه علم اسلامی در برنامه‌ریزی درسی و متون آموزشی است».

نظریه منتخب و محور همایش

رئیس همایش، با اشاره به ۱۲ مورد نظریه‌های مختلف علم اسلامی، گفت از میان آن‌ها نظریه علم دینی حضرت آیت‌الله جوادی آملی، بیشترین توجه را به خود جلب کرده است و دلایل انتخاب این نظریه را برای طرح و نقد در این همایش چنین برشمرد: استقبال گسترده منتقدان مخالف و موافق؛ اقبال بیشتر متولیان آموزشی کشور به آن، لزوم پاسخ به پرسش‌ها و ابهام‌های این نظریه قدرشناسی از شخصیت علمی آیت‌الله جوادی آملی. بنابراین با محور قرار گرفتن این نظریه در همایش، آن را در معرض چالش نقادانه موافقان و مخالفان قرار داده‌ایم تا نقاط قوت و ضعف علمی آن بررسی شوند و زمینه برای تولید نظریه‌های جامع فراهم آید.

برای این همایش ۷۰ مقاله به دبیرخانه رسید که ۵۰ مقاله به مرحله نهایی راه یافتند.

شورای علمی همایش

اعضای شورای علمی ۹ نفره همایش عبارت‌اند از: حجت‌الاسلام دکتر حمید پارسانیا (دانشگاه باقرالعلوم)؛ حجت‌الاسلام دکتر نجف لکزایی (از پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی دفتر تبلیغات اسلامی)؛ دکتر ابراهیم علی‌پور (از پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی دفتر تبلیغات)؛ حجت‌الاسلام دکتر محمدعلی مبینی (پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی دفتر تبلیغات)؛ دکتر محمد فتحعلی خانی (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه)؛ حجت‌الاسلام دکتر احمد حسین شریفی (مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی)؛ حجت‌الاسلام دکتر علی لطیفی (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه)؛ دکتر حیدر تورانی (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی)؛ سیدنصرت‌الله فاضلی (سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی). آیت‌الله علیرضا اعرافی (رئیس حوزه‌های علمیه کشور) نیز دبیر علمی همایش بود. دبیرخانه همایش از یک سال پیش کار خود را آغاز

گزارشی از همایش نظریه علم دینی و کاربردی آن در نظام آموزش و پرورش

یونس باقری

همایش یک‌روزه نظریه علم اسلامی و کاربردی آن در نظام آموزش و پرورش، با محور قرار دادن نظریه «علم دینی» آیت‌الله جوادی آملی، در قم برگزار شد.

این همایش روز پنجم اردیبهشت ۱۳۹۸ در دو نوبت صبح (جلسه عمومی) و بعدازظهر در چهار کمیسیون مجزا و هم‌زمان در چهار سالن برگزار و به نشست پایانی انجامید. همایش ساعت ۹ صبح با قرائت آیاتی از کلام‌الله مجید و پخش سرود جمهوری اسلامی ایران آغاز شد.

طبق گزارش دکتر ابراهیم علی‌پور، رئیس همایش، این نشست با همت «پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی» پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی (وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی) با همکاری «سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی» وزارت آموزش و پرورش شکل گرفت. به گفته دکتر علی‌پور، این همایش، تنها به فراهم کردن محیط تعاملی افکار درباره نظریه‌های مطرح در این زمینه اکتفا نکرده است بلکه کارایی آن‌ها را در رفع نیازمندی‌های نظام آموزش و پرورش کشور نیز ارزیابی نموده است. عمق و گستردگی این حرکت علمی، شتابی در خور گام دوم انقلاب به این مباحث خواهد داد.

کرده و تا روز همایش موفق شده است، ۱۳ جلد کتاب با موضوع همایش منتشر کند که مراسم رونمایی از این کتاب‌ها صبح روز آغاز همایش برگزار شد. در همین مدت دبیرخانه توانست چندین پیش‌نشست برگزار کند که عنوان‌های برخی از آن‌ها به قرار زیر است:

- بررسی دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی درباره ماهیت علم دینی، با حضور حمید پارسانیا و محمدعلی سبحانی (در دو جلسه متفاوت)؛
- ارائه الگوی کاربردی اسلامی‌سازی متون درسی (ارائه‌دهنده دکتر فضلی‌خانی)؛
- بررسی مفهوم‌شناختی «علم اسلامی» در نظریه آیت‌الله جوادی آملی (ارائه‌دهنده: محمدعلی مبینی، ناقدان: مرتضی جوادی آملی و محمدرضا مصطفی‌پور)؛
- علم دینی در کشاکش قرائت‌ها (با حضور حمید پارسانیا و علیرضا شجاعی فرد)؛
- علم دینی؛ با امکان‌ها و چالش‌ها (با حضور احمد واعظی و دکتر مهدی گلشنی).

حد توجه به نظریه جوادی آملی در مقالات ارسالی

با رجوع به کتاب چکیده مقالات این همایش می‌توان درباره حد توجه و رویکرد صاحبان آثار به دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی در باب نظریه علم دینی چشم‌اندازی پیدا کرد. در این کتاب که حاوی چکیده ۶۵ مقاله‌ای است که به دبیرخانه همایش رسیده‌اند، ۲۹ مقاله مربوط به آرای جوادی آملی است. گذشته از چند مقاله که نویسندگان آن‌ها، آرای وی را با آرای دیگر به صورت تطبیقی بررسی کرده‌اند، بقیه مقالات ورود مستقیم البته از جهات مختلف به دیدگاه مفسر قرآن کریم (تفسیر تسنیم) دارند.

مقالات مقایسه‌ای و تطبیقی عبارت‌اند از:

- بررسی تطبیقی دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی و فرهنگستان علوم اسلامی در مسئله دینی؛
 - بررسی تطبیقی نظریه علم دینی در اندیشه استاد **مطهری** و آیت‌الله جوادی آملی؛
 - سنجش کارآمدی علم دینی در ساحت علوم تجربی با مقایسه تطبیقی نظریه آیت‌الله جوادی آملی و دکتر **مهدی گلشنی**؛
 - مقایسه دو دیدگاه اجمالیون و آیت‌الله جوادی آملی درباره رابطه علم و دین.
- اینک برای ترسیم شمایی عمومی از نوع مواجهه نویسندگان با نظریه علم دینی آیت‌الله جوادی آملی، عناوین مقالات و حوزه کاری نویسندگان را یادآوری می‌کنیم تا مخاطبان مجله و همکاران محترمی که دبیر آموزش قرآن و معارف اسلامی هستند، در جریان این رویکردها و گستره آن‌ها - حداقل در این همایش - قرار بگیرند.

- جایگاه عالم فراماده و عوامل فرامادی در نظریه علم دینی آیت‌الله جوادی آملی (**قاسم ترخانی** و **محمدرضا بهزادی مقدم**، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی)؛
- تعیین مراد از علم دینی با تأکید و بررسی دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی (**مهدی قائمی**، جامعه‌المصطفی العالمیه)؛
- صورت‌بندی سازوکار حداقلی نظریه آیت‌الله جوادی آملی برای تقسیم‌بندی علوم (**سید جابر نیکو**، دانشگاه قم - **محمدرضا منصفی**، دانشگاه مفید - **ذوالفقار ناصر**، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی دفتر تبلیغات اسلامی)؛
- زمینه‌های سوءبرداشت در نظریه علم دینی آیت‌الله جوادی آملی (**بهاء‌الدین موحد**)؛
- بررسی انتقادی فرایندسازی علوم در نظریه علم دینی آیت‌الله جوادی آملی (**سید جابر نیکو**، دانشگاه قم)؛
- نقش ارزش‌ها در علم اسلامی از منظر آیت‌الله جوادی آملی (**غلامحسین جوادی‌پور**، مؤسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران)؛
- آثار طرح یا نظریه علم دینی استاد جوادی آملی، یک طرح راهگشا اما زمان‌بر (**نادر شکراللهی**، دانشگاه خوارزمی)؛
- مبانی علم دینی از نگاه علامه جوادی آملی؛ چالش‌ها و پاسخ‌ها (**جواد حاجی علی اصغری**، حوزه علمیه قم)؛
- بازخوانی وضعیت موجود در مبحث ترمودینامیک با تأکید بر اصول آن در مهندسی شیمی و موارد چالش‌برانگیز آن با علم اسلامی از منظر علامه جوادی آملی (**ریحانه جامعی قیصری**، دانشگاه باقرالعلوم)؛
- تعریف و تبیین علم اسلامی با تأکید بر نظریه علم دینی آیت‌الله جوادی آملی (**عطیه امجدیان**، مرکز تربیت مدرس صدیقه کبری (ع)، قم)؛
- بررسی و نقد علم اسلامی از منظر آیت‌الله جوادی آملی (**قدرت‌الله قربانی**، دانشگاه خوارزمی)؛
- تحلیل مبادی و لوازم نظری علم دینی، دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی (**محمد تقی اوپلی** و علیرضا گودرزی، قم)؛
- الگوی مدرسه ابتدایی اسلامی براساس نظریه علم دینی آیت‌الله جوادی آملی (مطهره جاویدی)؛
- نقد طبیعت‌گرایی روش‌شناختی؛ رفع مانع اساسی اسلامی‌سازی علوم توسط آیت‌الله جوادی آملی (**جواد قلی**، مؤسسه امام خمینی)؛
- رهیافت و پیشنهادهایی برای تولید علم تجربی دینی بر مبنای نظریه آیت‌الله جوادی آملی، اصول روش‌شناختی تولید علم دینی از منظر آیت‌الله جوادی آملی (هر دو از **علیرضا ملا احمد**، حوزه علمیه قم)؛
- جایگاه آموزش قرآن در آموزه‌های دینی از دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی (**مهدی قاسم‌پور**، دانشگاه قم)؛

- علم در آینه عالم: در توضیح نظریه علم دینی آیت‌الله جوادی آملی (اعظم زرقانی، جامعه‌المصطفی العالمیه)؛
- تحلیل دیدگاه استاد جوادی آملی درباره علم دینی (بیژن منصوری، دانشگاه خواجه نصیرالدین طوسی)؛
- عقل به مثابه قوه شناخت در ایده‌الیسم استعلامی کانت و حکمت متعالیه با تأکید بر اندیشه‌های استاد جوادی آملی (مه‌دی سلطانی، دانشگاه باقرالعلوم)؛

آثاری در قالب کتاب

دسترسی به دیدگاه‌های نظری آیت‌الله جوادی آملی درباره علم دینی (نظریه علم دینی) در یک مجموعه ممکن نیست، زیرا تاکنون از سوی ایشان چنین کاری نشده است. آرای وی در این عرصه در کتاب‌ها، مقاله‌ها، یادداشت‌ها و گفتارها پراکنده‌اند. لذا برخی تلاش کرده‌اند، این پراکندگی را اجتماع بخشند و تدوین کنند که از جمله می‌توان به این موارد اشاره کرد:

۱. بازخوردهای نظریه علم دینی آیت‌الله جوادی آملی (پرونده علمی نظریه علم دینی آیت‌الله جوادی آملی) (ذوالفقار ناصری و سیدجابر نیکو)؛

۲. شناسایی و تبیین فرهنگ برنامه درسی براساس تفسیر تسنیم (ساره احمدی)؛

۳. الگوی ارتباطی معلم با دانش‌آموزان از منظر آیت‌الله جوادی آملی (قاسم جعفرزاده و سیدعباس حسینی)؛

۴. نظریه علم دینی در آثار آیت‌الله جوادی آملی (مستندات و پرونده علمی - قاسم جعفرزاده)؛

۵. مناسبات عقل و نقل و علم اجتماعی با تکیه بر آرای علامه جوادی آملی (سیدروح‌الله سیدآقا ملکی)؛

۶. علم دینی در کشاکش قرائت‌ها (مجموعه‌ای از گفت‌وگوها که در آن‌ها چند تن از صاحب‌نظران به تبیین، تنقیح و توضیح نظریه علم دینی از منظر آیت‌الله جوادی آملی پرداخته‌اند - محمدعلی مبینی).

در برخی از آثار ایشان که به‌صورت کتاب درآمده‌اند، نیز می‌توان به ابعادی از این نظریه دست یافت و در تفسیر تسنیم نیز به این مهم توجه شده است.

پیام آیت‌الله جوادی آملی به همایش

ایشان همایش را نموداری از «مهیعه» دانست که امام سجاد (ع) در یکی از دعاهای ماه شعبان وجود مبارک رسول خدا (ص) را به‌عنوان «مهیعه» برای جوامع بشری معرفی کرده است. وی مهیعه را «میدان وسیعی» دانست که «از هر جهت باز باشد» و: «مهیعه آن دشت وسیع و بازی است که از هر جهت مسافر بخواهد وارد آن سرزمین بشود، راه باز باشد.» وی در این پیام افزود: «لان این همایش گران‌قدر علمی شما نموداری از آن مهیعه است که هرکسی نظر خاص خود را درباره علم دینی، علم اسلامی، علم انسانی - اسلامی و مانند آن مطرح می‌کند. ولی عقلانیت و حیاتی دو پیام دارد:

یکی از نظر عقل و فلسفه اسلامی ثابت می‌کند، هر علمی که موضوعش فعل خدا باشد، دینی است ... چون فعل آیت‌الهی است، این علم دینی است. از نظر تفسیر قرآن کریم که عقلانیت و حیاتی یک منظرش به تفسیر برمی‌گردد، هر فعل انسان یا علمی که موضوعش فعل انسان باشد، ممکن است دینی باشد ممکن است غیردینی باشد. اما علمی که موضوعش عین خارج است، به تعبیر قرآن کریم دینی است، زیرا هرچه خارج هست، آیت حق است. این یک قضیه.

اگر گفته می‌شود: زمین آیت است، از این سنخ نیست که بگوییم آب گرم است یا آب سرد است که محمول عرض قریب باشد برای موضوع، این دو؛ از سنخ دو دو تا چهارتا یا چهار زوج است. از این سنخ نیست که محمول، عرض ذاتی موضوع باشد، این سه؛ از سنخ **انسان ناطق** نیست که محمول، ذاتی باب ماهیت برای او باشد. از آن سنخ نیست، بلکه از سنخ **الوجود موجود** است که ذاتی هویت است، نه ذاتی ماهیت. آیت بودن برای تمام موجودات ذاتی هویت است، نه ذاتی ماهیت. لذا ذات اقدس الهی وقتی که درباره عده‌ای سخن می‌گوید (افلا ينظرون الی الابل کیف خلقت - و الی السماء کیف رفعت - و الی الجبال کیف نصبت - و الی الارض کیف سطحت) [سوره غاشیه] و در بحث‌های دیگر که جمع‌بندی می‌کند، می‌گوید این‌ها وقتی آسمان و زمین و موجودات زنده و غیرزنده را می‌بینند، این‌ها وقتی از این آینه، صاحب این آینه و آینه‌ساز را نمی‌بینند، آن وقت گرفتار چند ردیلت‌اند (صم بکم عمی فهم لایعقلون - فهم لایرجعون).

و در ادامه پیام، اختلافات در این مهیعه دینی و علمی و نظریه‌پردازی را رحمت دانست و افزود: «برای اینکه معنای اختلاف این است که خلأ یکی را دیگری پر می‌کند. اینکه در قرآن فرمود: **و هو الذی جعل اللیل والنهار خلفه**، این تفسیر می‌کند اختلاف لیل و نهار را. بخشی از آیات اختلاف لیل و نهار را می‌گوید و در بخش دیگر این اختلاف را تفسیر می‌کند؛ یعنی شب جانشین روز است و روز جانشین شب. کاری که شب نشد در روز انجام گیرد، کاری که روز نشد در شب انجام گیرد. کارها توزیع شده‌اند:

هو الذی جعل اللیل والنهار خلفه لمن اراد ان یدکر او اراد شکورا (فرقان/ ۶۲). اختلاف نظر از سنخ خلفه بودن و کمبود یکی را دیگری تأمین کردن است. آیت‌الله جوادی آملی در بخش پایانی پیام از همگان تشکر کرد و گفت: «قدر همه شما را به برکت همین مهیعه دینی امیدواریم ذات اقدس الهی در دنیا و آخرت بیفزاید.»

جلسه صبح همایش

این جلسه عمومی بود و افتتاحیه به حساب می‌آمد. علاوه بر گزارش رئیس همایش (که شرح آن گذشت)،

حجت‌الاسلام و اعظمی، آیت‌الله اعرافی، حجت‌الاسلام دکتر علی ذوعلم و دکتر مهدی گلشنی، سخنان خود را به مدت ۱۰ دقیقه تا یک ربع ارائه کردند. در ادامه جلسه عمومی میزگردی نیز با حضور آقایان صدوقی، لطیفی، سوزنچی و حاجیانزاده برگزار شد. عنوان این میزگرد «جایگاه دین در برنامه‌ریزی درسی» بود.

نشست بعدازظهر

بعدازظهر پنجم اردیبهشت، در چهار سالن جداگانه به‌طور هم‌زمان، چهار نشست برگزار شد و شرکت‌کنندگان طبق علاقه خود یکی از نشست‌ها را برگزیدند. در این قسمت گزارش مؤجری را که در جلسه عمومی اختتامیه توسط مخابران هر نشست ارائه شد، می‌آوریم. این نشست‌ها در «مرکز همایش‌های غدیر» برگزار شدند.

نشست «نظریه‌های علم دینی»

در نشست نظریه‌های علم دینی، ابتدا حجت‌الاسلام دکتر عبدالحسین خسروپناه به بررسی نسبت اسلام و علوم پرداخت و نسبت نصوص اسلامی را با علوم طبیعی، مهندسی، انسانی و پزشکی بیان داشت. وی انحای تأثیرگذاری انگیزشی، کارکردی و مانند آن را که در نصوص اسلامی وجود دارد، نسبت به علوم بیان کرد و با روش دوگانه «درون‌دینی» (تجربه عقل و قرآن) و «برون‌دینی» به موضوع سازگاری بین علم و دین پرداخت.

مقاله «بررسی مدل تأسیس درباره علم دینی» را دکتر منصور نصیری (استادیار دانشگاه تهران) ارائه کرد. به باور وی، در نظریه علم دینی چند خلط صورت گرفته است که عبارت‌اند از: خلط علم و فناوری؛ خلط دین و معرفت دینی؛ خلط علم و علم فلسفی؛ خلط امور ایزکتیو و ساینزکتیو. بر این اساس به‌ویژه به نقد مدل تأسیسی علم دینی پرداخت از جمله مدل‌های تأسیسی کار دکتر خسرو باقری است. از نظر دکتر نصیری، این مدل اشکالات جدی دارد و در رسیدن به هدف ناکام است.

طبق گزارش مخبر، نویسندگان مقاله‌های «معنا و معیار علم دینی در گستره علوم تجربی»، «بررسی انتقادی علم دینی» و «اقتباس‌های علوم اجتماعی از فلسفه‌های غیراسلامی» در همایش حاضر نشدند. در ادامه، حاضران پیشنهادهایی را مطرح کردند؛ از جمله:

- ضرورت دارد که فلسفه علم اسلامی حاکم بر علم دینی تدوین شود.

- نقدهایی که بر پارادایم کتاب‌های درسی وجود دارند، در مورد کتاب‌های درسی آموزش و پرورش هم مطرح شوند که اکنون نقد وجود ندارد.
- بحث از علم دینی کافی نیست. حتماً باید به

ساختارهای دینی توجه کنیم که شاید ساختارهای دینی از علم دینی اهمیت بیشتری دارند. برای مثال، اگر تمام کتاب‌های آموزش و پرورش دینی شوند، اما ساختار تعلیم و تربیت غیردینی باشد، اثر چندانی ندارد.

نظریه علم دینی آیت‌الله جوادی آملی

در این نشست پنج مقاله مطرح شد که به گفته مخبر این نشست، هر پنج مقاله مرتبط با موضوع بودند. مقاله «جایگاه عالم فراماده و عوامل فرامادی در نظریه علم دینی آیت‌الله جوادی آملی» را قاسم ترخان و محمدرضا بهزادی مقدم تدارک دیده بودند که حجت‌الاسلام دکتر ترخان آن را ارائه کرد. وی بین ثبوت و اثبات فرق گذاشت و نظریه آیت‌الله جوادی را بیشتر در مقام ثبوت جای داد تا اثبات. وی ضمن قرار دادن عقل تجربی در کنار دیگر منابع دینی، ملاک این نگرش را بیان داشت و نقطه ثقل دیدگاه جوادی آملی را وجوه مبانی توحیدی و وجوه نفس معرفتی علوم موجود ارزیابی کرد. سپس به ضرورت وجود دیدگاه جامع‌نگر به علوم اشاره کرد و نگاه تفکیکی در دنیای مدرن را آفتی برای علم دانست. برای مثال، علوم تجربی و حسی بدون توجه به مبانی فکری و فلسفی کار خود را می‌کنند، در حالی که باید به عوالم طولی هم عنایت داشت و مجموعه علل مادی و فرامادی باید مورد بحث قرار گیرند. در این صورت ما علم دینی خواهیم داشت.

از نظر ایشان، در دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی میان دو سطح از تحلیل یعنی «تحلیل منطقی - فلسفی» و «تحلیل تاریخی - جامعه‌شناختی» تفکیک وجود دارد و ایشان به سلسله مراتبی دیدن عالم و ارتباط وثیق میان عوالم مختلف از بالا به پایین توجه دارد. زیرا این موضوع یکی از بزنگاه‌های طرح مباحث علم دینی است.

حجت‌الاسلام دکتر مصطفی پور «مبانی علم دینی در دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی و آثار آن» را موضوع مقاله خود قرار داده بود که بخشی از آن مبانی تصویری و تصویری بود. وی ضمن اشاره به تعریف دین و معانی مصطلح و معانی اختصاصی نزد آیت‌الله جوادی آملی گفت که این معنای وسیع سابقه‌ای در فرهنگ ما نداشته و ایشان با استناد به قرآن آن را مطرح کرده است که تکوین و تشریح را در برمی‌گیرد. یعنی همان‌طور که قول خداوند دین‌ساز است، فعل خداوند هم دین‌ساز است. «الگوی ارتباطی معلم و دانش‌آموز در اندیشه آیت‌الله جوادی آملی» مقاله دیگر این نشست بود که توسط حجت‌الاسلام دکتر جعفرزاده و حجت‌الاسلام سیدعباس حسینی تدارک شده بود.

نادر شکراللهی (دانشیار دانشگاه خوارزمی و دانش‌آموخته حوزه علمیه قم)، در مقاله خود با عنوان «آثار طرح یا نظریه علم دینی استاد جوادی آملی، یک طرح راهگشا، اما زمان‌بر»، نظریه استاد را در باب رفع تعارض علم و دین و رسیدن به یک علم دینی مهم و

تأمل برانگیز دانست. به نظر وی این نظریه صرفاً راهکاری ذهنی برای توجیه و اقناع مخاطبان در حل تعارض وهمی بین علم و دین نیست و اگر از پس اشکالات برآید، سبب تغییرات فراوان در آموزش‌ها و پژوهش‌ها خواهد شد. البته در صورت مقبول قرار گرفتن نیازمند دو کار گسترده است: یکی باید ابعاد نظری آن روشن شود و در صورت تأیید نظری آن، لازم است برای عملی کردن آن کارهای زیادی با هدف برنامه‌ریزی صورت گیرد.

شکراللهی طرح و نظریه جوادى آملی را مبتنی بر چند اصل معرفی کرد:

۱. تمام محصولات و یافته‌های یقینی و اطمینان‌آور عقل، اعم از عقل تجربی را در دایره معرفت دینی قرار می‌دهد. زیرا عقل از منابع درک دین است. این علوم یا فعل خدا یا قول خداوند را بررسی می‌کنند.

۲. در فهم متون دینی براساس ضرورت انسجام معارف، همچنان که باید به قرائن درونی، یعنی آیات و روایات توجه شود، باید به قرائن عقلی هم توجه شود و اگر تعارضی به وجود آید، با تخصیص و تقید و تأویل از ظاهر آن متن دست برداریم.

۳. در علوم تجربی هم باید به نقل معتبر توجه کرد و اگر خلاف آن طرح شد، بدانیم مشکلی وجود دارد. لذا در قواعد علوم تجربی هم در صورت نیاز باید براساس قرائن نقلی تخصیص و تقید رخ دهد.

وی مقبولیت و کارآمدی طرح یا نظریه آیت‌الله جوادى آملی را در گرو حل چند مسئله دانست:

اول، منبع معرفت بودن وحی، عقل فلسفی محض و عقل شهودی برای متخصصان دانش تجربی مستدل شود.

دو دیگر اینکه برای مخاطبان حوزوی مستدل شود که علم موجود که بر شواهد اطمینان‌آور تکیه می‌کند، قرینه فهم آیات و روایات است.

سوم، باید روشن شود که ملاک یقین‌آور و اطمینان‌آور بودن نظریات علمی موجود چیست.

جالب است بدانیم که از نظریه علم دینی آیت‌الله جوادى آملی سوءبرداشت هم می‌شود. **بهاء‌الدین**

موحد (دانش‌آموخته دکترای فلسفه)، همین موضوع را در مقاله خود با عنوان «زمینه‌های سوءبرداشت در نظریه علم دینی آیت‌الله جوادى آملی» مورد بحث و بررسی قرار داد و به برخی از مؤلفه‌هایی که سبب سوءبرداشت می‌شوند، اشاره کرد. مؤلفه نخست را پیش‌فرض‌های مخالفان و موافقان دانست.

مؤلفه دوم را مفاهیم به‌کار رفته در نظریه استاد جوادى آملی و نظریه مخالفان و موافقان ارزیابی کرد، زیرا علم را از یک طرف و دین را از طرف دیگر با معانی متفاوت به‌کار می‌برند. موحد مؤلفه سوم سوءبرداشت را تفاوت رویکردها و منظرها اعلام کرد: برخی به دنبال کشف حقیقت‌اند و برخی نیز رویکرد پراگماتیسمی دارند.

موحد گفت ابهام‌هایی که در این نظریه وجود دارد باید مرتفع شوند. پیشنهاد وی این بود که نظریه استاد باید از نو تدوین شود، زیرا آرای ایشان در مدت زمانی طولانی مطرح شده است و چند تدوین از آن وجود دارد. باید به زوایای تاریک این نظریه روشنی افکند. بنابر ارزیابی موجود، با عنایت به اصطلاحات رایج در این عرصه، به‌ویژه در بحث تعارض بین علم و دین، باید مسائلی حل شوند؛ از جمله: اینکه در این میان:

• تکلیف علم سکولار چه می‌شود؟

• آیا بحث بر سر علم موجود است یا علم مطلوب؟

به عبارت دیگر، بحث توصیفی داریم یا بحث تجویزی؟

• آیا داریم از علم فی‌الواقع سخن می‌گوییم که در نظر خدای متعال هست، یا از علمی که نزد ماست؟

با آنچه استاد به برخی از این پرسش‌ها، پاسخ‌هایی داده‌اند، ولی برخی از عبارات در کتاب‌های ایشان وجود دارند که باید تدوین جدیدی از آن‌ها صورت گیرد. به گفته مخبر، لازم است «پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی» پیشگام شود و با همکاری «مؤسسه اسرا» این کار را انجام دهند. البته لازم است در ادبیات موجود در آثار وی نیز تجدید نظر شود، زیرا همین ادبیات محمل سوءبرداشت‌ها می‌شود در حال حاضر گویا تمام علوم تجربی به معنای «ساینس» (Science) با هر کم و زیاد و با هر مبانی سکولار یا الهادی یا احیاناً دینی، همه را دینی به حساب می‌آورند که عجیب می‌نماید. باید جلوی سوءبرداشت و سوءفهم‌ها با تدوین جدید نظریات حضرت استاد گرفته شود.

نشست نظریه‌های برنامه‌ریزی درسی

این نشست در «سالن علامه طباطبائی» تشکیل شد. ابتدا دکتر عیوضی به «نقد برنامه‌ریزی درسی آموزش و پرورش» و «گزارش برنامه‌ریزی درسی علوم اجتماعی مصوب آموزش و پرورش» پرداخت. وی با اشاره به لزوم نقد و بررسی آموزش و پرورش مدرن یادآوری کرد که برنامه درسی آموزش و پرورش بستر گسترش انقلاب اسلامی نیست، زیرا نه فرصت‌ها را نشان می‌دهد و نه محدودیت‌ها را.

به اعتقاد عیوضی رویکردهای برنامه درسی باید تربیتی، هماهنگ با فرهنگ بومی و ناظر بر مسائل اجتماعی باشند و نیز علم‌زده نباشند. باید ترغیب‌کننده نوآوری با رویکرد انتقادی باشند.

دکتر **علی ستاری** «استادیار دانشگاه الزهراء» بر موضوع «تمرکز دایمی از برنامه درسی در ایران، با تکیه بر مؤلفه‌های ارزش‌باوری و قوانین سند برنامه درسی ملی» انگشت گذاشت. در تبیین دلایل بروزرفت از تمرکز در برنامه درسی در آموزش و پرورش ایران و ضرورت آن، از دو دسته مؤلفه‌های «ارزش‌باوری مأخوذ از آموزه‌های دینی» و مؤلفه «ارزش‌باوری مبتنی بر شواهد مندرج در سند برنامه درسی ملی» استفاده شد. وی با

استفاده از روش توصیفی - تحلیلی به این نتیجه رسید که تمرکززدایی در برنامه‌دستی در آموزش و پرورش توسط شواهد مبتنی بر ارزش باوری‌های دینی و شواهد و مستندات مبتنی بر ارزش باورهای موجود در سند برنامه‌دستی ملی تقویت می‌شود. لذا به اعتقاد وی هم امکان و هم ضرورت برون‌رفت از تمرکز در برنامه‌دستی آموزش و پرورش ایران وجود دارد.

ب. هیچ‌یک از نظریه‌های مزبور کاملاً به مبحث علم دینی به مفهومی که در بند الف ذکر شد، تعلق ندارند. ج. از مجموع این نظریه‌ها می‌توان بنیادی برای نظریه اسلامی یا قرآنی تعلیم و تربیت به دست داد. این نظریه اسلامی تعلیم و تربیت هدف‌گایی ورود ایشان به مباحثی است که تحت عناوینی نظیر علم دینی و دانشگاه اسلامی در گرفته است.

دکتر محمد مهدی اعتصامی (مدیر گروه فلسفه و منطق دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی وزارت آموزش و پرورش) «راهکارهای تدوین برنامه‌دستی و محتوای آموزشی در چارچوب نظام تربیتی اسلام را موضوع بحث خود قرار داد و در آن روش‌هایی برای تدوین برنامه‌دستی ذکر کرد. طبق این روش‌ها، در برنامه‌دستی باید فرصت برای تقویت ایمان و باور به خدا در همه اجزای برنامه‌ریزی درسی دیده شود. تفکر در آیات آفاقی و جهان‌خلقت، به‌ویژه در درس‌های علوم طبیعی، ضرورت دارد ترغیب دانش‌آموزان به تفکر نظام‌مند و خلاق و خلاقیت در فکر، هدایت دانش‌آموزان به تفکر فلسفی، ایجاد فرصت و موقعیت برای آنان با هدف تفکر در نعمت‌های خدا، و ذکر خداوند سبب زنده نگه داشتن یاد خدا می‌شود.

در این نشست دکتر علی‌اله بداشتی به «نقد مبانی انسان‌شناختی نظریه تربیتی جان دیویی بر اساس مبانی انسان‌شناختی حکمت متعالیه پرداخت» و دکتر منوچهر فضلی‌خانی «رویکرد فرهنگی - تربیتی اسلامی در یادگیری» را از دیدگاه خود تشریح کرد.

در مراسم اختتامیه که در همین تالار برگزار شد، حجت‌الاسلام حمید پارسانیا مراحل مواجهه علم و دین را در غرب مطرح کرد. در همین جلسه یکی از حاضران گفت: موضوع همایش، موضوع بسیار خوبی است، اما باید راهی یافت که بین نظریه علوم اسلامی و کاربردی مورد نظر، ارتباطی به وجود آید و این ارتباط هم از طریق مقالات ارائه شده نشان داده می‌شود. با توجه به چکیده مقالات در می‌یابیم که متأسفانه به کاربردی مورد نظر در این همایش کمتر عنایت شده است.

در ادامه این نشست، دکتر ساره احمدی مقاله‌ای را که با همکاری طیبه نوری (کارشناس ارشد مطالعات زنان) فراهم آورده بود، با عنوان «بررسی چالش‌های برنامه‌دستی رشته مطالعات زنان با تأکید بر نظریه علم دینی» مطرح کرد.

به گفته دکتر احمدی، یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که برنامه‌دستی رشته مطالعات زنان، هم از نظر فنی و هم به سبب پاسخ‌گو نبودن در زمینه علم دینی، نیازمند بازنگری و تجدید نظر است. رشته مطالعات زنان از منظر اهداف به غایت‌های علم دینی در نظر نزدیک است، اما به علت عدم تبدیل غایبات به اهداف و عدم رعایت فاصله عمل و نظر، دچار خلأهای زیادی در این زمینه است.

نشست نظریه‌های تربیتی

این نشست در «تالار خواجه نصیرالدین طوسی» شکل گرفت. ابتدا دکتر محمد فتحعلی‌خانی (عضو هیئت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه) آرای خود را زیر عنوان «هستی‌شناسی به مثابه بنیادی برای نظریه اسلامی تعلیم و تربیت» و با طرح این پرسش ارائه داد: «آیا می‌توان در نظریه‌پردازی برای موضوع‌ها و مسائل علوم انسانی از دین بهره‌معرفتی گرفت؟ وی در ادامه گفتار، با استفاده از آرای آیت‌الله جوادی آملی، با تکیه بر کتاب «منزلت عقل در هندسه معرفت دینی»، استدلال کرد که طبق آن هر علمی که مطابق با واقع باشد، حجت است و حجت شرعی است و آن علم الهی است و موضوع آن یا خداست یا مخلوق.

تقریری که وی از نظریه آیت‌الله جوادی آملی ارائه داد، سه مدعا را در نظریه ایشان تبیین کرد: الف. این کتاب حاوی نظریه واحد نیست، بلکه در بردارنده چند نظریه است که به حوزه فلسفه دین، کلام، معرفت‌شناسی دینی، هستی‌شناسی،